

УДК 18. 7. 01

Матицин Олексій

ДО ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ КУЛЬТУРНИХ ФЕНОМЕНІВ В КОНТЕКСТІ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Проаналізовано зв'язок технологічного розвитку сучасного суспільства та естетичного сприйняття культурних феноменів людиною – членом цього суспільства. Розкрито внутрішні складові проблеми індивідуального сприйняття людиною об'єктів мистецтва. Досліджено процес поступової зміни власних функцій культурними феноменами в контексті віртуального простору. Визначено базову роль чуттєвого сприйняття культурних артефактів у рамках Internet-простору.

Ключові слова: естетика, Internet, культура, медіа.

Матицин А. К проблеме современного эстетического восприятия культурных феноменов в контексте виртуального пространства

Проанализирована связь технологического развития современного общества и эстетического восприятия культурных феноменов человеком – членом этого общества. Раскрыты внутренние составляющие проблемы восприятия человеком объектов искусства. Исследован процесс постепенного изменения своих функций культурными феноменами в контексте виртуального пространства. Определена базовая роль чувственного восприятия культурных артефактов в рамках Internet-пространства.

Ключевые слова: эстетика, Internet, культура, медиа.

Matytsyn A. To problem of modern esthetic perception of cultural phenomena in a context of virtual space

Communication of technological development of a modern society and esthetic perception of cultural phenomena the person – a member of this society is analysed. Internal making problems of perception by the person of objects of art are opened. Process of gradual change of the functions by cultural phenomena in a context of virtual space is investigated. The base role of sensual perception of cultural artifacts within the limits of Internet – spaces is defined.

Keywords: esthetic, Internet, culture, media.

У наш час стрімкого розвитку інформаційних технологій, зокрема, телебачення та Internet, гостро постає питання нового осмислення пам'яток культури та мистецтва в контексті їх поступової віртуалізації. Для того щоб “зустрітися” із видатними пам'ятками культури та мистецтва вже не обов'язково бачити їх на власні очі в оригіналі. Віртуальні музеї, галереї, сайти, що тематизовані як мистецтвознавчі та культурологічні, цикли телевізійних фільмів та передач майже повною мірою дають змогу так би мовити “доторкнутись до прекрасного”.

Актуальність теми цього дослідження зумовлена, в першу чергу, необхідністю аналізу картини естетичного сприйняття культурних артефактів крізь призму сучасних засобів передачі (особливо візуальної передачі) інформації.

Іншим, не менш цікавим питанням є порівняння процесу безпосереднього, “живого” сприйняття культурних феноменів (насамперед творів образотворчого мистецтва) та процесу сприйняття їх електронних копій.

Об'єктом дослідження є культурні феномени у світлі їх сучасного сприйняття.

Предметом дослідження є проблема естетичного сприйняття культурних феноменів в контексті віртуального простору.

Характерною особливістю цієї епохи – епохи інформаційних технологій є можливість копіювання, тиражування, розмноження багатьох елементів навколишнього світу. Ця особливість, своєю чергою, нерозривно пов'язана зі “зміною масштабів” нашого життя (вираз Д. Белла), що відображається і в щоденному знайомстві (або можливості знайомства) та сприйнятті через посередництво різноманітних медіа-засобів, величезної кількості візуальної інформації, в тому числі і культурних феноменів. Із урахуванням тих творів мистецтва, які ми щоденно спостерігаємо за допомогою засобів масової інформації, а також у зв'язку із розвитком світової культури, кількість культурних артефактів, з якими ми ознайомлюємось, стрімко зростає. Ми щоденно спостерігаємо та пізнаємо щось нове, не завжди пов'язане із нашими безпосередніми (життєвими) потребами.

У зв'язку з цим постає ще одна проблема – проблема набуття знання в нематеріальній області, знання, яке не має безпосередньої (життєвої) необхідності. Макс Шелер визначав це знання як знання у сфері нематеріальної культури (Bildungswissen). Ф. Махлуп у своїй книзі “Виробництво та розподілення знань у Сполучених Штатах” визна-

чає цей тип знання як “інтелектуальне знання” (якщо воно належить до знання набутого в процесі активного прикладання зусиль до оцінки наявних проблем та цінностей) або як “непотрібне та розважальне знання” (якщо воно належить до знання, що було набуто внаслідок бажання отримати легку розвагу або емоційний стимул).

Характерною рисою швидкого розвитку будь-якого суспільства (див. поняття “модерніти” у Д. Белла) є потреба у новизні. Слід зауважити, що: “... подібні вимоги не стільки являють собою якісь нові аспекти людського досвіду, скільки зміни в масштабах явища” [2, с. 253]. Стара концепція культури, що ґрунтувалась на сталій традиції в контексті “модерніти”, змінюється на сучасну, що ґрунтується на багатоманітті.

Саме це багатоманіття і призводить до зміни у сприйнятті сучасною людиною культурних феноменів. По перше, збільшується темп, швидкість ознайомлення людини з об’єктами світової культури. Наявність (а насамперед доступність через посередництво засобів масової інформації, зокрема, Internet) великої кількості культурних артефактів (картин, скульптур, архітектурних споруд і т. д.) спонукає до швидкого з ними ознайомлення.

У жодному разі не наголошуючи на негативному боці цієї проблеми (автор вважає, що доступність об’єктів мистецтва та різноманітних джерел інформації про них носить більш позитивний, ніж негативний характер), варто зазначити, що сьогодні проблема адекватного сприйняття та засвоєння людиною великого масиву оточуючого її інформаційного матеріалу стоїть дуже гостро.

У першу чергу потрібно акцентувати увагу на такому важливому аспекті естетичного сприйняття культурних артефактів крізь призму сучасних засобів передачі інформації, як аспект індивідуального сприйняття. Сучасний світ несе на собі відбиток цієї індивідуалізації. Більш ніж 150 років тому А. де Торквіль, приїхавши до Америки, назвав “індивідуалізм” та засудив схильність “кожного громадянина відрізнятися від маси громадян”, оскільки людина може “замкнутися у самотності своєї душі”. Соціологами ХХ століття особистісне життя суб’єкта зображується як сховище, де ми шукаємо порятунку від суворой реальності зовнішнього світу [5, с. 270]. Ця тенденція повною мірою відображається в сучасному Internet-просторі, де будь-який користувач, одночасно будучи представником єдиної Internet-спільноти, є при цьому її окремою, незалежною часткою. На цю частку (як на окремо мислячого індивіда) орієнтовано безліч ресурсів Internet.

Для прикладу ми можемо взяти один із найбільш великих світо-

вих ресурсів по образотворчому мистецтву – Art Renewall Center. Цей сайт повністю пристосований під потреби користувача, що цікавиться зразками образотворчого мистецтва як минулого, так і сучасності. На сторінках цього ресурсу “...твори мистецтва минулого знайдуть свій відгук в майбутніх поколіннях, встановлять з ними контакт, в результаті чого вони набудуть актуальності...” [1, с. 64], а твори мистецтва сьогодення знаходять своїх майбутніх покупців та просто поціновувачів. Структура сайту спрямована саме на створення найбільш комфортних умов для індивідуальної роботи користувача.

Ще одним яскравим прикладом прояву індивідуальності в Internet-просторі можуть слугувати блоги та різноманітні соціальні мережі (хоча частіше ми саме в них спостерігаємо найбільш яскраві прояви масовості). Власне, структура блогів (наприклад, блоги Google) та соціальних мереж (Twitter, Facebook та ін.) спрямована на те, щоб користувач за допомогою мінімальних зусиль міг створити свій власний, неповторний стиль спілкування.

Ця індивідуалізація суб'єкта призводить, у соціальному плані, до зміни пріоритетів (та авторитетів). Індивід все більшою мірою вимушений розраховувати на себе, на власні ресурси в пошуках власної ідентичності та форм спільності із собою. Відомі соціологи Хейдж та Пауерс (Hage J. and C. H. Powers) вважають, що подібна ситуація призводить до того, що у індивідів перестає вистачати ресурсу для того, щоб впоратись із так званим “ролевым фіаско” (Post-Industrial Lives: Roles and Relationships in the 21st Century (1992).

Все більш ускладнюючись (особливо в контексті Internet-культури, де реальна людина схована за картинкою (аватара) та прізвиськом (нік), рольові набори потребують навичок взаємовідносин, заснованих на постійних зусиллях, здатності до емоційних навантажень, невизначенності та соціальної креативності [5, с. 271].

Підкреслені індивідуальність та анонімність користувача Internet спричиняють більш вільне осмислення їм в межах віртуального простору культурних артефактів. Людина стає більш розкутішою у своїх судженнях (що не завжди добре). Внаслідок цього змінюється й естетична складова у сприйнятті різноманітних культурних феноменів. Твори мистецтва сприймаються у вигляді електронних копій відірваних від контексту, від середовища (палаці, музеї, виставкові комплекси і т. д.), що спеціально створене для більш чіткого сприйняття мистецтва. Зрозуміло, що їх сила впливу на естетичні почуття людини – користувача Internet значно зменшена.

У кращому випадку сама структура електронного ресурсу допомагає заглибитись у атмосферу мистецтва (як структура вищезгаданого сайту Art Renewall Center або деяких інших) у гіршому випадку – оформлення ресурсу не має ніякого стосунку до мистецтва або прямо протилежне йому. Ситуація погіршується ще й тим, що внаслідок величезної кількості візуальної інформації, яку треба відобразити, розробники багатьох сайтів ідуть шляхом навмисного спрощення у оформленні та розміщенні матеріалу.

Внаслідок цього в багатьох випадках поданий матеріал не відображає своєї високої естетичної функції. Він сприймається лише як картинка, як фон та зовсім не як витвір мистецтва. Від широких виставкових галерей Лувру користувач Internet переходить до сайтів, на яких картини викладені просто у вигляді зразків (не завжди в прийнятній якості). З одного боку, це полегшує та спрощує процес знайомства із культурними феноменами, з іншого – зводить цей процес до рівня автоматизму. Частково цитуючи вислів Ч. Дженкса (який щоправда належить до архітектури другої половини ХХ століття), можна сказати, що зараз “... все це охоплює соціальну активність туриста із середнього прошарку” [3, с. 37]. В нашому випадку цей турист – середньостатистичний користувач Internet.

Культурні феномени в Internet-просторі перестають виконувати одну зі своїх основних функцій – функцію презентації та репрезентації. Вони перестають бути, за виразом Я. Муражковського, “естетичним знаком”. Той самий Муражковський ставить питання про важливість в мистецтві суб’єкта, що сприймає. Суб’єкт, що сприймає, повинен бути активним щодо об’єкта сприйняття: “усвідомлення єдності сенсу, що відбувається при сприйнятті, зрозуміло, в більшому або меншому ступені визначено внутрішньою організацією твору, але воно не зводиться до відчуття, а має характер зусилля, в результаті якого встановлюються відношення між окремими елементами твору, що сприймається” [6, с. 493 – 494].

Це зусилля носить характер творчого акту, в сенсі того, що завдяки встановленню складних та, на перший погляд, не очевидних зв’язків між елементами та частинами твору, що створюють деяку окрему єдність, виникає нове значення, яке не міститься в жодному з цих елементів окремо та навіть не виводиться напяму з простого їх додавання. Звичайно, ініціатива сприймаючого суб’єкта є індивідуальною лише деякою мірою, більшою мірою вона зумовлена такими чинниками, як епоха, покоління, соціальне середовище та ін.

Зі зростанням темпу охоплення масиву мистецьких артефактів в Internet-середовищі творчий акт естетичного сприйняття культурних феноменів у контексті віртуального простору поступово перетворюється на звичайний механічний процес. Сам процес відкриття людиною для себе множини культурних артефактів зводиться до механічного “кліку” “мишкою” на довільному віртуальному об’єкті. Схема “вибрав” – “відкрив” – “подивився” – “закрив” сама по собі є набором найбільш простих дій (навіть з фізичної точки зору). Власне, вона навіть не потребує (на деякому етапі) активної розумової діяльності – тільки рефлексі, тільки механічні рухи. Свідомість людини перетворюється з активної сили на пасивне “дзеркало”, функція якого лише відображати дійсність, а не аналізувати її.

На завершення слід відмітити ще один важливий чинник, без якого неможливо дати цілісну картину сприйняття людиною – користувачем культурних феноменів в Internet-просторі, це – естетичне відчуття людини. Адже: “... саме завдяки чуттєвому змісту свідомості, світ є для суб’єкта існуючим не тільки в свідомості, а поза нею – як об’єктивне “поле” і об’єкт її діяльності” [4, с. 128].

Відчуття відіграють важливу роль – вони зближують людину з предметним світом саме тому, що частково беруть на себе навантаження практичної діяльності людини і, в першу чергу, тієї її складової, що визначається як кінцевий чинник у зв’язку предмета і людини. За висловом А. Канарського: “Чуттєвий акт є закономірним, і цим можна сказати все, що можна сказати взагалі про всякий закон діяльності людини, який хоча і функціонує не без волі людей, але з рівним правом підкорює їхню волю своїм об’єктивним вимогам” [4, с. 141].

Чуттєвий процес є необхідною умовою життєдіяльності людини. Не отримуючи повною мірою так би мовити належної “дозі” відчуттів, людина поступово втрачає власне інтерес до життя. Певною мірою ця умова життєдіяльності виступає умовою для “самої себе”. Цю умову (самоціль) не треба сприймати як замкнуте та обмежене задоволення від будь-якого одного моменту або вияву життя. Це більш глобальне явище, що являє одне нерозривне ціле з повноцінним функціонуванням людської свідомості. “Я мислю, відповідно я існую”, – каже Декарт. “Я відчуваю, відповідно я існую”, – можемо сказати і ми.

Отримуючи естетичне задоволення від будь-якого культурного феномену, ми наповнюємо своє життя чистою емоцією, без якої воно неможливе. Зводячи знайомство з об’єктом мистецтва та осмислення його (і отримання естетичного відчуття) до одного натискання кнопок

ки “миші”, ми тим самим позбавляємо себе більшої частини цього відчуття – відчуття прекрасного.

Література:

1. Адорно Теодор В. Эстетическая теория. – М. : Республика, 2001. – 527 с.
2. Даниел Белл. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
3. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма. – М. : Стройиздат, 1985. – 136 с.
4. Канарский А. С. Диалектика эстетического процесса. – Киев, 2008. – 378 с.
5. Социология вещей. Сборник статей / Под ред. В. Вахштайна. – М. : Издательский дом “Территория будущего”, 2006. – 392 с.
6. Эстетика и теория искусства XX века: Хрестоматия / Ответственные редакторы : Н. А. Хренов, А. С. Мигунов. – М. : Прогресс – Традиция, 2007. – 688 с.